

наділений повноваженнями з формування державної політики в сфері інноваційної діяльності має бути визнано Міністерство освіти і науки України, а повноваженнями з реалізації державної інноваційної політики мають бути наділені всі центральні органи виконавчої влади у відповідних сферах публічного управління.

7. Ігнорування цих ризиків, відсутність оперативного реагування і злагодженої й плідної взаємодії МОН, Мінекономіки, інших центральних органів виконавчої влади в межах їхньої компетенції, з науковою громадськістю, відповідальної роботи Уряду і Парламенту у стислі строки може мати наслідком не лише нераціональне, нецільове та неефективне витрачання коштів державного та місцевих бюджетів, що в мовах обмеженої фінансової спроможності є неприпустимим, а найголовніше – загальмує інноваційний розвиток України, знизить її й без того нестійку конкурентоспроможність у світі, спровокує нові кризові явища в економічній і соціальній сфері й поставить під сумнів національну безпеку та суверенітет нашої держави.

1.3. Принцип свободи підприємництва та його нормативне забезпечення у інноваційному процесі сучасної економіки України

Постановка проблеми та її актуальність. Конституція України проголосивши, що зовнішньоекономічна діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права (стаття 18), заклала передумови для розбудови моделі національної економіки з урахуванням передового міжнародного досвіду на засадах принципу верховенства права з імплементацією у національне законодавство правових інститутів,

випробуваних часом та сприятливих для інтеграційних процесів у сфері економічного розвитку.

Трансформація залишків соціалістичної економіки у сучасну модель ринкової відбувається повільно і непослідовно, тому зберігається нагальна потреба фундаментальних досліджень з розробкою оновленої національної наукової доктрини економічної реформи.

В Україні періодично приймаються загальнодержавні програми (стратегії) економічного розвитку. Але аналіз їх виконання свідчить про відсутність належних правових механізмів адаптації доктринальних підходів до розбудови економіки в практичні проекти у зв'язку з чим зберігається актуальність досліджень з опрацюванням пропозицій щодо усунення існуючих недоліків та пошуку шляхів інтенсифікації інноваційних процесів в окремих галузях економіки. Ці наукові розвідки повинні враховувати конституційні засади розвитку суспільного життя в Україні зокрема на засадах економічної багатоманітності.

Не дивлячись на неодноразові спроби українських економістів запропонувати «шляхи розвитку» на сьогоднішній день відсутня спеціальна державна концепція з визначенням вичерпного переліку складових української національної економіки; ролі і місця підприємництва у цій багатоманітній системі.

Офіційно стан економічного розвитку в Україні станом на 2020 рік визначає «Національна економіка стратегій на період до 2030 року» у процесі її розробки був проведений аудит результати якого дали змогу побачити трансформації окремих секторів економіки у яких Україна продовжує відставати в розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Перелічені проблемні питання постійно перебувають у полі зору науковців системи Академії правових наук, інших учених України. При цьому у процесі наукових досліджень не відкидаються здобутки науки попередніх років, теорії та вчення зарубіжних економістів, юристів, політологів.

В даному дослідженні окрім масиву загальновідомих робіт всебічному аналізу піддані більш сучасні публікації: А. Арсеєнко щодо порівняльного аналізу інноваційних економік сучасного світу та

Т. Петрушиної – стосовно динаміки інноваційності української економіки; В. Ворони та І. Бутова з дослідження соціальної складової інноваційного розвитку економіки¹; Н. Кизима і Ш. Омарова – з ґрунтовним аналізом нормативної бази в галузі стратегічного розвитку регіонів². О. Шипко, що виокремив 6 основних моделей інноваційного розвитку економіки сучасності³, та інших.

Системний аналіз інноваційних процесів в Україні дав змогу виявити причини, які при наявності ґрунтовних наукових доктрин і розгалуженої нормативної бази стали на заваді у формуванні сталої моделі національної економіки і забезпеченні запланованих показників економічного розвитку України.

Разом з наведеними цілями прикладного характеру головною метою цього наукового дослідження є розробка авторських пропозицій з усунення виявлених недоліків у сфері нормативного забезпечення розбудови національної моделі економічного розвитку і пошуку конкретних шляхів до реалізації окремих положень Національної стратегії економічного розвитку на період до 2030 року.

Виклад основного матеріалу. В епоху чергового етапу глобалізації у розвитку національних моделей економічного розвитку чільне місце займають стандарти світової економіки гармонічно поєднані з положеннями офіційних наукових доктрин економічного розвитку конкретних країн відповідно до циклу у якому вони перебувають.

Концепція «великих циклів коливань економічної активності» видатного економіста М. Кондратьєва⁴ знаходиться у процесі постій-

¹ Социальный потенциал инновационного развития экономики: украинские реалии / под ред. акад. НАН Украины В. М. Ворони, д-ра соц. наук Т. О. Петрушиной. Киев: Институт социологии НАН Украины, 2014. 328 с. С. 140–153.

² Кизим Н. А., Омаров Ш. А. Действующее законодательство в области стратегического развития Украины и её регионов. *Проблемы экономики*. 2009. № 4. С. 3–12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/deystvuyushee-zakonodatelstvo-v-oblasti-strategicheskogo-razvitiya-ukrainy-i-ee-regionov/viewer>.

³ Шнипко О. С. Інноваційний дефолт України: економіко-технологічний контекст: монографія. Київ: Генеза, 2009. 248 с.

⁴ Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Москва: издательство Академический проект. Альма Матер, 2015. 642 с.

ної модернізації та поглиблення. Під економічним циклом у сучасній літературі прийнято розуміти коливання у розвитку економіки, коли період підйому змінюються періодами спаду чи кризи¹.

У зв'язку з такою циклічністю і непрогнозованістю тривалості кризових циклів доктринальні підходи до побудови національних моделей економічного розвитку повинні враховувати стан у якому перебуває країна, тому що під час стагнації економіки пропонувати моделі інноваційного розвитку може бути науковою утопією.

За підсумками двох десятиліть у третьому тисячолітті оцінки стану економіки в Україні стають все критичнішими. І не тільки в приватних висловлюваннях, а й в офіційних джерелах.

«Попри те, що Україна посідає 56 місце у світі за розміром валового внутрішнього продукту (ВВП) в абсолютному вимірі, за показником ВВП на душу населення Україна займає лише 119 позицію і продовжує відставати в розвитку з точки зору продуктивності праці, енергоефективності, доданої вартості в промисловості та в сільсько-му господарстві. Причинами стагнації є відсутність інвестицій, поступова зношеність та відсутність модернізації обладнання, повільні темпи запозичення та розвитку передових технологій та інновацій у виробництві... Незавершення реформ не дало змоги Україні перейти до ефективно функціонуючу ринкову економіку»².

Остання теза спонукає до пошуку, у першу чергу, причин, що не дали змоги завершити заплановані реформи, а, по-друге, здійснення комплексу заходів, які б не призвели до тих самих негативних результатів у процесі нової економічної реформи. А головним є термінове визначення яку саме модель економіки має намір побудувати діюча влада.

У сучасній літературі відсутня єдність трактовок сутнісного змісту поняття «ринкова економіка». Не заперечуючи точку зору розумі-

¹ Крепкий Л. М. Регулирование экономических циклов. Москва: ЗАО «Экономика», 2007. С. 7.

² Національна економічна стратегія на період до 2030 року: затв. постановою КМУ від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.

ти під ринковою економікою упорядковану систему на базі документованої власності зі свободою вибору, свободою конкуренції і обмеженням ролі держави щодо управління сферою господарської діяльності. І. Булеев, Н. Брюховецька акцентують увагу на те, що на пострадянському просторі під різними трактовками ринкової економіки намагаються приховати фактичний перехід від соціалістичної форми економіки до капіталістичної¹.

Автори цього дослідження вказують на розповсюдженість і інших визначень форми економіки. Зокрема: архаїчна економіка, збиткова економіка, розумна економіка, економіка щастя, зокрема і інноваційна економіка.

При цьому визначають інноваційну економіку як тип економіки, що ґрунтується «на потоці» інновацій, на постійному технологічному удосконаленні, на виробництві і експорті з високою ринковою вартістю і самих передових технологій².

Свої варіанти визначення форми економіки України в епоху глобалізації пропонують також: В. Геєць³, М. Кизим⁴, А. Чухно⁵, В. Хаустова⁶.

Вітчизняні урядовці українську модель іменують не ринковою, а – економікою перехідного періоду. При цьому у дослідженнях та чисельних публікаціях відсутня системно обґрунтована відповідь щодо причину провалу економічних реформ. Разом з тим розрізнені

¹ Булеев И. П., Брюховецкая Н. Е. Социально-экономическая проблема экономики Украины на современном этапе её развития. *Вісник економічних наук України*. 2018. № 1. С. 11–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2018_1_4.

² Булеев И. П., Брюховецкая Н. Е. Социально-экономическая проблема экономики Украины на современном этапе её развития. *Вісник економічних наук України*. 2018. №1. С. 11–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2018_1_4.

³ Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2009. 836 с.

⁴ Кизим М. О. Промислова політика та кластеризація економіки України: монографія. Харків: вид-во «ІНЖЕК», 2011. 304 с.

⁵ Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Київ: Логос, 2003. 632 с.

⁶ Дослідження та оптимізація економічних процесів: монографія / В. Є. Хаустова, М. О. Кизим, О. В. Манойленко та ін. Харків: НТУ ХПІ, 2014. 537 с.

окремі думки дають змогу сформулювати узагальнену позицію. Так, В. Новицьким висловлена думка, що досвід України викликає здивування: новітня історія не мала настільки виразного приклада технічної деградації – від стратегії випередження на багатьох ключових напрямках НТП ... до фронтального відставання від країн технологічних лідерів¹.

Станом на 2020 рік не бракує аналізів соціально-економічного становища України в період, починаючи з 1991 року, практично у одностайним висновком про те, що на етапі формування державності Україна використала одну з самих неефективних моделей трансформації економічної серед усіх інших пострадянських країн².

Науковцями цілком слушно зверталась увага на те, що на етапі функціонування і легалізації перехідної економіка, яка характеризується нестабільністю економічних відносин на інституційною й інфраструктурною недовершеністю, реалізація повного інноваційного циклу стає ускладненою і потребує значних витрат³. Але при цьому конкретних шляхів щодо винайдення компенсаторів цих затрат, практично ніким не запропоновано.

Разом з тим, у чисельних публікаціях містяться продуктивні пропозиції, які формують не лише особисті доктринальні підходи окремих науковців, а й слугують емпіричною базою для формування єдиної офіційної наукової доктрини економічного розвитку України.

На початку ХХІ століття, коли активізувалися процеси глобалізації і їх вплив на економічну інтеграцію в науковий обіг введені

¹ Новицький В. Є. Інноваційний розвиток – ілюзії та імперативи. *Стратегія розвитку України*. 2006. №2-4. С. 141–148.

² Тимошенко Є. В. Компаративний аналіз економічного розвитку України і країн членів Європейського Союзу. *Бізнес Інформ*. 2019. № 9. С. 63–77. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2019&abstract=2019_9_0_63_70.

³ Орлюк О. П. Законодавче забезпечення інноваційної діяльності в Україні. Економіко-правові, теоретичні на практичні аспекти переходу економіки України на інноваційну модель розвитку: монографія / за ред. О. П. Орлюк, О. Б. Бутнік-Сіверський, Н. М. Мироненко та ін. Київ: ТОВ «Лазуріт-Поліграф», 2010. 416 с.

поняття притаманні глобальній державі (глобальний парламент, глобальний уряд та суд)¹.

Сучасні дослідники в ході досліджень економічних закономірностей розвитку вдаються до використання математичного апарату статистичного аналізу з метою виявлення зв'язків геополітичних характеристик і економічних показників країни² і пропонують з урахування теоретично-методологічних аспектів розвитку світової економіки в епоху глобалізації, гео економічну модель розвитку України³. При цьому вочевидь рамки публікації позбавили автора можливості навести переконливі обґрунтування переваг цієї моделі над тими, які були вже випробувані в країні і сформулювати причини недовіри економічної моделі, яка реально діє в Україні.

Безпосередньо стратегічним перспектива економічного розвитку національної економіки України пильна увага приділялась на початку третього тисячоліття. При цьому враховувався фактор довгострокової перспективи, сучасні тенденції і вплив зовнішніх чинників⁴.

Продуктивними є наукові розвідки, які приділяють увагу проблемам утворення базової макроекономічної моделі з регульованими параметрами економічного росту за допомогою якого можливе обґрунтування стабілізаційної політики держави⁵.

¹ Бебик В. Глобальне громадянське суспільство: теорія, методологія, менеджмент. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 140–147. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/8809>.

² Коляда Ю. Е., Клебанова Т. С., Графов В. В., Михалкина Н. В. Геополитические характеристики и экономические показатели государственного управления. *Бизнес Информ*. 2011. №6. С. 4–7. URL: http://mail.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2011&abstract=2011_06_0.

³ Бестужева С. В. Особенности современной геоэкономической модели развития Украины. *Бизнес Информ*. 2011. № 4. С. 4–7. URL: http://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2011&abstract=2011_04_0&lang=ru.

⁴ Пиріг О. В. Стратегічні перспективи економічного розвитку національної економіки України. *Бізнес Інформ*. 2011. № 11. С. 32–34. URL: http://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2011&abstract=2011_11_0&stqa=11&lang=ru.

⁵ Калужний В. В., Мозенков О. В. Методология создания макроэкономических моделей с регулируемыми параметрами экономического роста. *Бизнес Информ*. 2011. Т. 1 № 5. С. 18–20. URL: https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2011&abstract=2011_05_1&lang=ru&stqa=4.

Формування національної доктрини економіки і досвід розвинутих країн.

Особливої цінності набувають дослідження доктринального характеру, у яких узагальнюються теоретико-методологічні підходи до змістовного характеру модернізації економіки України з урахуванням діючих програмних документів¹.

Згідно зі сталою думкою доктрина це вчення, наукова концепція, наукова чи філософська теорія, яка виконує функцію системи теоретичних програмних принципів та містить систематизовану сукупність офіційних поглядів та функції, принципи, методи вирішення окремих суспільно-політичних проблем, зокрема і в економічній галузі².

На початок 2000-х років практично кожна економічна школа України має свою наукову доктрину побудови національної моделі економіки. Однією з найбільш фундаментальних сучасних робіт є усі підстави визнати спільну розробку провідних українських університетів. Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Національного університету «Кієво-Могилянська академія», Національного університету біоресурсів і природокористування України.

У своїй Доктрині збалансованого розвитку «України 2030», автори доходять до висновку, що економічна модель України повністю вичерпала ресурс навіть для власного самовідновлення і потребує негайної зміни. Це зумовлено неефективністю державного управління, критичними показниками боргового навантаження, недоступністю фінансових ресурсів через кредитні механізми, критичні масшта-

¹ Левковець Е. Н. Модернізація економіки України: содержания: условия, риски. *Бизнес Информ*. 2011. №10. С. 4–9. URL: https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2011&abstract=2011_10_0&lang=ru.

² Політологічний енциклопедичний словник: 2-ге видання перероб. і допов. / упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученко., В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенко. Київ: Генеза, 2004. 736 с. С. 504–505.

би й темпи втрати людського капіталу. Головний акцент розробники доктрини роблять на людину «як головного носія знань і навичок» і пропонують вісім механізмів реалізації політики збалансованого розвитку¹.

Слід зазначити, що у якості консультантів до розробки доктрини залучались В. Геєць, Є. Лібанова, В. Семиноженко, А. Поручник, Є. Головаха, О. Кірш та інші авторитетні фахівці.

У подальшому основна увага у цьому труді приділена механізмам: впровадження принципу розумного врядування (Good Governance) структурній модернізації національної економіки, процедурам стимулювання економічної активності та розвитку внутрішнього ринку, розвитку креативної економіки.

У якості позитивного чинника слід відмітити широке застосування розробками міжнародних документів: програми ООН (Трансформація нашого світу: Порядок денний стійкого розвитку 2030), Звітів Світового Банку, рішень Всесвітнього економічного форуму, Європейської комісії, тощо.

Заслуговує на увагу пропозиція (рекомендації) щодо формування нового суспільного договору під яким розуміється добровільна згода кожної окремої особистості на об'єднання у спільноту з метою захисту своїх невід'ємних прав на життя, безпеку, здоров'я, освіту і водночас справедливого розподілу національного багатства. Це своєрідний консенсус між суспільством, владою та бізнесом на ключовому принципі, яким є верховенство права та інших. Серед яких принципи патріотизму, всезагальної участі і персональної відповідальності виглядаються занадто декларативними.

Поглиблені уваги заслуговують конкретні варіанти розбудови економічної моделі запропоновані розробниками. Серед них ключове значення мають механізми щодо впровадження принципу розумного врядування структурній модернізації національної економіки, стимулювання економічної активності та розвитку внутрішнього ринку, розвитку креативної економіки.

¹ Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Вид. 2-ге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. С. 78–157.

Кожний з цих запропонованих механізмів містить певні заходи з їх реалізації і набір мінімальних рекомендацій щодо шляхів досягнення позитивних результатів.

Механізм №2 «Впровадження принципу розумного врядування» базується на реалізації концепції Good Governance, яка є домінуючою в розвинутих країнах світу і зводиться до якісної комунікації громадян і держави на всіх рівнях за рахунок ефективних: взаємодії, співучасті, співробітництва. За своєю сутністю це «розумне врядування», яке включає в себе практику економічного, політичного та адміністративного здійснення влади на всіх рівнях. У цій системі громадяни є користувачами послуг, а державні чиновники – це менеджмент, комунікація між ними здійснюється переважно через механізми електронного врядування.

У якості недоліку слід виділяти поверховий характер у розуміння і розкритті принципу верховенства права в економіці¹.

Механізм №3. «Структурної модернізації національної економіки». З урахуванням світових тенденцій інтегративних процесів передбачає перехід до моделей «відкритих інновацій» і повинен втілюватися через: економічну свободу, легкість ведення бізнесу, ефективну правову систему, електронне врядування, інноваційну спроможність, інфраструктурну забезпеченість, цифрову доступність та ін. Зокрема – кластеризацію.

«Невід’ємною складовою прискороного економічного зростання України є активізація малого і середнього бізнесу, що дасть змогу реалізувати насамперед його соціальну функцію». Ця теза також потребує деталізації і розроблення конкретних пропозицій щодо інтенсифікації підприємництва у наступних розділах дослідження.

Механізм № 4. «Стимулювання економічної активності та розвитку внутрішнього ринку», починається з акцентації на тому, що реформи мають базуватися на концепції економічних інтересів усіх

¹ Детальніше щодо верховенства права як чинника економічного розвитку див.: Бринцев В. Д. Верховенство права як чинник економічного розвитку в епоху глобалізації. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 3–11. URL: http://pravoisusilstvo.org.ua/archive/2021/4_2021/3.pdf.

членів суспільства, а також ініціюватися з середини, а не насаджуватися згори. Революційними виглядають пропозиції щодо демонополізації, деолігархізації, детінізації економічної діяльності. Усі три складові прописані у доктрині з достатньою повнотою, залишається лише владі взяти ці три «Д» на озброєння і втілити в чинну нормативну базу та забезпечити її виконання у реальному житті. Можна констатувати, що з моменту оприлюднення доктрини у державі зроблені певні кроки направлені на нейтралізацію кримінальної складової у бізнесі. Велике практичне значення цей механізм має для розбудови конкретної моделі національної інноваційної інфраструктури і переходу до нової структури національної економіки, який повинен відбуватися через модернізацію традиційних секторів та інфраструктури, та домінування високотехнологічних та наукоємних видів економічної діяльності.

Механізм № 5 присвячено «Розвитку креативної економіки»). У якості здобутків авторського колективу з розробки національної доктрини слід виділити запропоновані продуктивні додаткові ознаки поняття «креативна економіка». Спираючись на визначення міжнародної організації UNSTAD українські розробники пропонують під креативною економікою розуміти –концепцію, яка постійно змінюється і ґрунтується на креативних активах, здатних генерувати вплив на економічне зростання і розвиток. Окремо виділяється здатність креативної економіки» вимагати мультисекторальних стратегій з боку влади та міжвідомчих заходів».

Авторитетом з цього багатогранного питання і автором засадничої теорії креативності заслужено визначається Річард Флоріда¹.

Модернове розкриття поняття «креативна економіка» зводиться до актуалізації використання сучасною формою економічного розвитку досягнень науки та матеріалізації нових оригінальних ідей, як безпосередньо у сфері науково-дослідницької роботи, так і у діяльності в інших сферах суспільно-політичного життя, зокрема у бізнесі, підприємстві.

¹ Флоріда Р. Креативный класс. Люди которые меняют будущее. Москва: Изд. Манн, Иванов и Фербер, 2015. 384 с.

Перелічені чотири «механізми» є усі підстави мати за основу у процесі опрацювання моделі подальшого реформування економіки.

Інші аспекти, як чинники єдиної національної доктрини економічного розвитку систематизовані у фундаментальних роботах учених Інституту економіки та прогнозування НАН України^{1,2}, Національного інституту стратегічних досліджень³ та інших⁴.

Існують і численні варіанти індивідуальних авторських пропозицій щодо концептуальних підходів реформування економіки^{5,6}.

Пік активності щодо «впровадження» власних наукових доктрин відмічається під час виборчих компаній. Політичні сили змагаються за голоси виборців пропонуючи моделі економічного розвитку здатні, на їх думку, подолати бідність, забезпечити свободу підприємницької діяльності, тощо⁷.

Наявність сталої офіційної наукової доктрини економічного розвитку є базою для розробки програмних документів, концепцій, стратегій, державних програм і утворює підґрунтя для прийняття. Програми діяльності Кабінету Міністрів України (пункт 11 частини 1 статті 85 Конституції України).

¹ Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. В. М. Гейця. Інститут економіки та прогнозування НАН України. Київ: Фенікс, 2003. 1008 с.

² Конкурентоспроможність економіки України / за ред. Б. Е. Кваснюка. Інститут економіки та прогнозування НАН України. Київ: Фенікс, 2005. 582 с.

³ Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / за ред. А. Я. Жаліла. Київ: Знання України, 2005. 388 с.

⁴ Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України (у 3-х томах) / за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженко, Б. Є. Кваснюка. Київ: Фенікс, 2007. Т. 3. 556 с.

⁵ Дикань В. Л. Концепція інноваційного розвитку економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 51. С. 9–20. URL: <http://btie.kart.edu.ua/article/view/60800>.

⁶ Данько М. Проблеми прогнозування інноваційно-технологічного розвитку економіки. *Економіка України*. 2000. № 5. С. 35–40.

⁷ Див., наприклад: Богословская И. План развития страны: сокр. версия для индивидуал. и коллектив. осознания / под ред. И. Богословской, И. Дидковского, А. Чалого. Киев: изд. компания «Воля», 2005. 212 с.

Аналіз практики прийняття цих конституційних актів свідчить про складнощі для уряду під час їх затвердження парламентом. Найчастіше претензії – нереалістичність, необґрунтованість, відсутність всеохоплюючої дії, тощо. Прикрим є те, що ці претензії мають вже систематичний характер і періодично повторюються.

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 471 затверджена Програма діяльності і подана на розгляд Верховної Ради України, яку 18 червня 2020 року підтримали лише 207 народних депутатів, тому у черговий раз зокрема і економічні процеси у державі відбуваються без належної легітимізації.

В епоху глобалізації здобутки світової економічної науки завдяки всесвітній електронній мережі стрімко розповсюджуються світом і використовуються національними школами як базовий матеріал для удосконалення національних моделей економічного розвитку. Важливі висновки і обґрунтування ефективності інноваційної економіки містяться в роботах Д. Белла¹, Дж. Гелбрейта², П. Друкера³, В. Іноземцева^{4,5}, Є. Сото⁶, Дж. Стиглиця⁷.

Другим чинником у впровадженні сучасних форм економіки є досвід передових держав світу.

Корисним у процесі формування сучасної моделі економічного розвитку виявився порівняльний аналіз шляхів розбудови саме інноваційної моделі здійснений українськими ученими ще у 2012 році⁸.

¹ Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Москва: «Academia», 1999. 785 с.

² Гелбрейт Дж. Новое индустриальное общество. 2003. 300 с.

³ Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке. Москва: НД «Вильянс», 2001. 272 с.

⁴ Иноземцев В. За пределами экономического общества: монография. Москва: «Academia», 1998. 640 с.

⁵ Иноземцев В. Расколота цивилизация. Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции. Москва: «Academia», 1999. 724 с.

⁶ Сото Э. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире. Москва: Cattalaxy. 1995. 307 с.

⁷ Стиглиц Дж. Революция девяностые. Семена развала. Москва: Современная экономика и право, 2005. 424 с.

⁸ Киселев В. Н. Инновационная политика и национальные инновационные

Усі дослідники-компативісти одностаїнні у висновках про те, що економічна стабільність Німеччини, Франції, інших країн Західної Європи зумовлена незмінністю і стабільністю курсу економічного розвитку. Так, зокрема економіка сучасної Німеччини розвивається на базі доктрини Людвіга Єрхада 1950 року. Тому, що усі наступні програмні документи послідовно її доповнювали і розвивали, не дивлячись на періодичні зміни політичного режиму у країні. Сучасна модель соціального ринкового господарювання цієї країни закріплена у «Національній промисловій стратегії–2030»¹.

Процес формування стратегії економічного розвитку Китаю і заходи, що вживаються для подолання кризових явищ в економіці цієї країни достатньо широко досліджено в сучасній літературі. При цьому звертається увага, що «Стратегія економічного розвитку Китаю» проголошує побудову спільноти «сяокан-середньозаможного суспільства», за рахунок саме економічних перетворень, відмови від планової економіки, розвиток національної ринкової моделі на засадах соціалізації².

Другий різновид «соціальної економіки» розповсюджений у світі можна проілюструвати на прикладі країн Східної Європи. Так у Болгарії у 2011 році Урядом була затверджена Національна концепція соціальної економіки якою визначені пріоритетні напрями розвитку соціальної економіки у державі. Болгарські вчені характеризуючи стан і ознаки соціальної економіки зазначають, що ця концепція являє собою вираження соціальної спрямованості держави до утворення і утвердження сприятливого середовища для розвитку моделей і практик у галузі соціальної економіки Республіки Болгарія.

системы Канады, Великобритании, Италии, Германии и Японии. URL: <http://www.qhttp.by/wp-content/uploads/2012/12.pdf>.

¹ Nationale Industriestrategie 2030. Strategische Leitlinien für eine deutsche und europäische Industriepolitik. URL: https://www.bmw.de/Redaktion/DE/Publikationen/Industrie/nationale-industriestrategie-2030.pdf%3F__blob%3DpublicationFile%26v%3D10.

² Бергер Я. М. Экономическая стратегия Китая. Москва: ИД «Форум», 2009. 560 с.

Як зазначають болгарські вчені відповідно до Національної програми реформ Болгарії 2020, частина основних галузей структурних реформ здійснюється у сфері модернізації послуг з доступу до ринку праці, соціальної підтримки населення, охорони здоров'я і освіти¹. Ключовим чинником у цьому напрямку визнається процес ефективного використання новітніх технологій.

Проблеми розвитку інноваційного права знаходяться у полі зору болгарських дослідників Ц. Володимирової², Л. Даманової³, В. Терзієва та інших. Зокрема Л. Даманова не тільки вдається до порівняльного аналізу стану інноваційності в Болгарії, а й пропонує шляхи подолання проблем в інноваційній сфері.

У цьому аспекті у якості позитивного прикладу слід навести теми побудови інноваційної економіки в Ізраїлі. На ці цілі щорічно використовується 4.9% ВВП цієї мініатюрної країни, що є одним з вагоміших показників у світі. За даними статистичного управління Ізраїлю 1920 року, швидкими темпами (у середньому до 8% за рік) зростає галузь високих технологій за рахунок використання кваліфікованої робочої сили, значних капіталовкладень, застосування передових методів виробництва, суттєвих інвестицій як у наукові дослідження, так і промислові розробки⁴.

Станом на 2020 рік першу десятку передових економік світу після США, Китаю, Японії, Німеччини, Великобританії, Франції замикають: Індія, Італія, Бразилія і Канада. На думку багатьох аналітиків збереження темпів розвитку практично ця четвірка може змінити розстановку у першій половині цього списку.

¹ Терзіев В. К. Социальная экономика и предпринимательство – инновационный институты реализации государственной политики в Болгарии. Социальное предпринимательство и корпоративная социальная ответственность. Москва, 2020. Т. 1. С. 53–62.

² Владимирова Ц. Д. Вызовы информационной экономики: развитие человеческого капитала. *Экономика труда*. 2019. Т. 6. №3. С. 1029–1042. URL: <https://1economic.ru/lib/40995>.

³ Даманова Л. Т. Инновационная деятельность в Болгарии: состояние и перспективы развития инновационной экономики. *Вопросы инновационной экономики*. 2015. Т. 5. № 3. С. 141–158. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnaya-deyatelnost-v-bolgarii-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya/viewer>.

⁴ Інформація про Ізраїль. Основні галузі 2020. URL: <https://www.mfa.gov.il/>.

Саме тому ґрунтовних досліджень потребує досвід цих країн з урахуванням при цьому, що позитивні результати були досягнуті в значно коротші строки, ніж у країн-лідерів. При цьому увага має бути зосереджена на вивченні типу економіки. Дослідники бразильської економічної моделі сходяться на думці про гармонічне поєднання державного макроекономічного регулювання, особливо у соціальній сфері та відкритої ринкової економіки, відносячи Бразилію до країн «переселенческого капіталізму» з індустріально-аграрним типом економіки¹.

Узагальнення спектру думок щодо класифікації сучасних моделей економічного розвитку держав в епоху глобалізації надає можливість виділити п'ять найбільш розповсюджених у світі типів економіки, зокрема доіндустріальний, зі змішаними економічними укладами, з індустріальною економікою, з постіндустріальною економікою, з економікою знань².

Більшість типів економіки у цієї системи достатньо повно досліджені у світовій літературі. Залишається безмежним полем для наукових розвідок різновид, який поки що має умовну назву «економіка знань». Ключовою рисою якого слід визнати інноваційний характер усіх економічних перетворень, здійснюваних урядами країн, які стали на цей шлях розвитку.

Вплив на формування національної економічної моделі Канади зовнішньої і внутрішньої політики і особливостей державного устрою дослідження у літературі цієї держави³ та інших країн⁴.

Від наукових доктрин до державної стратегії. Наявність офіційних наукових доктрин, систематизованих аналізів доктринальних

¹ Яковлев П. П. Бразилия: Поступь восходящего гиганта. 2010. URL: http://www.perspektivy.info/oikumena/amerika/brazilija_postup_voskhodashhego_giganta_2010-04-15.htm.

² Коргачин Ю. А. Современная экономика России. 2-е изд. доп. и пер. Ростов на Дону: Феникс, 2008. 670 с.

³ Wayne C. Canada. The World Today Series 2018-2019. Virginia (USA): World Almanac Books, 2019. 1008 p.

⁴ Соколов В. И. и др. Экономика и политика Канады / отв. ред. В. И. Соколов; Институт США и Канады Российской академии наук. Москва: Инфо-да, 2013. 325 с.

підходів до вирішення окремих економічних проблем висловлених фахівцями, міжнародний досвід і рекомендації координуючих міжнародних органів, а також узагальнення результатів виконання попередніх документів програмного характеру є підґрунтям для розробки і ухвалення стратегій економічного розвитку країни на довгостроковий період.

За роки незалежності в Україні апробована практика затвердження таких стратегій і розпорядженнями Президента України¹ і президентськими актами вищої сили^{2,3}.

Сам факт прийняття нового стратегічного курсу до вичерпання дії попередньої стратегії свідчить про непослідовність державної політики і відсутність спроб довести до завершення плани попередників. Ця ситуація утворює передумови як до невизначеності, так і до такої ж долі нового курсу. Про це свідчить і нереалістичний обсяг запланованих перетворень.

Відсутність ґрунтовних офіційних узагальнень причин невиконання багатьох стратегічних проєктів слугує подразником для нових наукових досліджень і опрацювання пропозицій щодо підвищення ефективності роботи з виконання запланованих перетворень.

У цьому контексті корисними є результати аналізу програмно-цільового методу управління економікою у процесі якого запропоновані визначення категорій: інвестиційна програма, бюджетна програма, цільова програма, а також проаналізована нормативна база, що регламентує розробку цільових програм і виявлені недоліки щодо системи контролю за їх виконанням⁴.

¹ Про наукову конференцію «Поглиблення ринкових реформ та стратегія економічного розвитку України до 2010 року»: Розпорядження Президента України від 19.01.1999 р. № 5/99-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/99-%D1%80%D0%BF#Text>.

² Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки: Указ Президента України від 28.04.2004 р. № 493/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/2004#Text>.

³ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.

⁴ Кизим Н. А., Феденко Г. М. Теорія і практика оцінки пріоритетності і результативності державних цільових програм в Україні. Бізнес Інформ. 2012. № 12.

Важливою складовою формування конкурентної стратегії країни є визначення її ролі і місця в глобальній економіці і вибір одного з шляхів розвитку. Першого – за рахунок збереження і відновлення цілісного багатогалузевого диверсифікованого господарського комплексу, і другого – за рахунок концентрації ресурсів на розвитку обмеженої кількості галузей орієнтованих на експорт¹.

Дійсно, зосередженість на розвитку пріоритетних галузей економіки надасть змогу уникнути розпорошеності коштів державного бюджету і консолідує інвестиційні проекти задля досягнення покращення показників економічного розвитку.

Крім того слушним є застереження, що вітчизняним стратегічним програмам не достає чіткості; незрозумілими являються шляхи досягнення поставлених цілей; не достає відповідного інструментарію та рекомендацій щодо його впровадження для досягнення мети стратегії; не проводиться чи недостатньо проводиться моніторинг щодо реалізації завдань стратегії².

Наведений перелік слід доповнити чи не найголовнішими пунктами – відсутністю оперативного контролю і підбиття підсумків виконання наміченого.

Ці зауваження у повній мірі стосуються «Національної економічної стратегії на період до 2030 року» (далі – Стратегія 2030). Як бачимо на відміну від попередніх, цей програмний документ затверджено не Президентом України, а урядом. Урядова постанова містить багатообіцяючі положення щодо моніторингу стану виконання Стратегії результати якої повинні розглядатися на засідання Кабінету Міністрів

С. 6–13. URL: https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2012&abstract=2012_12_0.

¹ Липов В. В. Конкурентная стратегия развития Украины в условиях глобализации. Исходные принципы экономического анализа и прогнозирования стратегического развития Украины в условиях глобализации. *Економіка України*. 2018. №3(668). С. 22–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_4_2.

² Ткаленко С. И. Влияние интеграционных процессов ЕС на стратегическое развитие Украины в условиях глобализации. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. Економіка*. 2015. Вип. 2(4). Ч. 1. С. 193–199. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/33737>.

України щоквартально. При цьому заплановано її перегляд у 2024 та 2027 роках¹.

Сама урядова постанова не містить навіть згадки про результати виконання попередніх стратегічних планів. Натомість у преамбулі «Стратегії 2030» є посилення на те, що відправною точкою під час прийняття рішень щодо довгострокового розвитку держави стало проведення комплексного аудиту національної економіки, а його результати дали змогу визначити рівень соціально-економічного розвитку України на сьогодні та можливість зростання у майбутньому².

У вступній частині тезисно наведені висновки про причини стагнації економіки, зокрема:

- проведення багато років непослідовної політики;
- незавершеність реформ;
- не створення середовища привабливого для іноземних інвестицій;
- недостатній економічний та соціальний розвиток, що призводить до підвищення рівня трудової міграції.

Для подолання цих негативних чинників планується: 1) проведення послідовної державної політики, спрямованої на європейський та євроатлантичний курс; 2) побудову відносин з новими азійськими та близькосхідними центрами тяжіння, 3) створення сприятливого бізнес-клімату, 4) розвиток підприємництва та підтримка експорту, 5) залучення інвестицій та розвиток капіталу.

Визнання цих п'яти завдань у якості першочергових спонукає до пошуку конкретних пропозицій щодо нормативного та організаційного їх забезпечення, як на державному, так і на регіональному рівні.

Зовсім не зайвим було би визначити в якості самостійного ключового напрямку у подоланні негативних чинників – комплекс заходів з удосконалення національної інноваційної моделі економіки.

¹ Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова КМУ від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.

² Там само.

Шляхи удосконалення національної інноваційної моделі економіки.

Відповідно до вчення Й. Шумпетера усі нововведення в економіці поділяють на управлінські, організаційні, технологічні. В ті часи достатньо аргументованою сприймалась пропозиція, що для того, щоб економіка отримала динамічний розвиток потрібні підприємці-новатори, спроможні зосередитися на п'яти основних компонентах. Виробництві нових благ, впровадженні нових способів виробництва, відкритті і освоєнні нових ринків збуту, освоєнні нових джерел отримання сировини, утворенні промислових організацій нового типу¹.

В епоху глобалізації і 4-ї промислової революції цей перелік залишається у якості базового і лише підлягає доповненню новими компонентами зумовленими планами суцільної цифровізації економіки і складовими пов'язаними з електронним врядуванням, електронним судом, тощо.

В науковій літературі не встановлено залежність відносно тези, що забезпечення інноваційного характеру національної економіки є однією з найважливіших економічних функцій держави².

В розвиток цієї позиції ученими визначені основні напрямки діяльності інноваційного розвитку у державі: 1) визначення стратегії інноваційного розвитку; 2) установа пріоритетів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; 3) розроблення, координація та реалізація програм соціально-економічного розвитку; 4) формування та використання правових механізмів і засобів державного регулювання інноваційної діяльності³.

На підставі аналізу публікацій останніх років цей перелік можна доповнити ще самостійними напрямками, зокрема – формуванням інноваційної інфраструктури, удосконаленням нормативної бази

¹ Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм. Социализм. Демократия. Москва: Эксмо, 2008. 846 с. С. 132–133.

² Задихайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави: монографія. Харків: Юрайт, 2012. 456 с.

³ Єфремова К. В. Загальні засади формування інноваційної політики держави. *Правове забезпечення становлення економіки інноваційного типу в Україні: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 грудня, 2009 р.)*. Харків: ФІНН, 2011. С. 38–41.

впровадження інновацій, розбудови системи контролю за виконанням стратегічних планів і впровадження системи політичної відповідальності за невиконання обов'язків покладених на відповідні структури, закріпленні на законодавчому рівні національної моделі інноваційної економіки.

В літературі не бракує ґрунтовних пропозицій щодо шляхів розбудови моделі інноваційного розвитку України^{1,2}. Однак більшість з них не доходять до втілення у конкретні проекти тих чи інших реформ.

Конкретні механізми державного регулювання економіки були запропоновані ще на початку третього тисячоліття³. Однак досвід останніх років переконує, що не усі пропозиції зберегли свою актуальність і «система механізмів» потребує переосмислення і корегування.

Першочерговим завданням юридичної науки є пошук таких форм і методів державного управління національною інноваційною системою (НІС), які зберегли б функціонування найбільш ефективних механізмів стимулювання інноваційного процесу та відповідне їх правове закріплення⁴. На жаль чисельні пропозиції щодо правового закріплення окремих інститутів інноваційного процесу мало того, що ніким не систематизовані, так і навіть не доведені до стадії законопроектної роботи.

Надає певного оптимізму позиція української влади «зробити Україну найкращою країною для розвитку підприємництва та інновацій», що є одним з ключових завдань як Офісу Президента, так і

¹ Безчасний Л., Мельник В. Інноваційна модель економічного розвитку України. *Журнал Європейської економіки*. 2003. №3. С. 303–315.

² Чухно А. Актуальные проблемы стратегии экономического и социального развития на современном этапе. *Економика Украины*. 2014. №4. С. 14–23.

³ Дмитриченко Л. И. Государственное регулирование экономики: теория и методология: монография. Донецк: Изд-во УкрНТЭК, 2001. 329 с. С. 117–149.

⁴ Мироненко Н. М. Проблеми правового регулювання при створенні і функціонуванні національної інноваційної системи. Економіко-правові теоретичні та практичні аспекти переходу економіки України на інноваційну модель розвитку: монографія. К.: ТОВ «Лазуріт-Поліграф», 2010. 344 с. С. 251.

уряду. Підтвердивши цю ціль, Президент України В. Зеленський повідомив, що заради виконання «Стратегії 2030» скасовано 161 президентських указів, запроваджено мораторій на перевірки бізнесу, ухвалені закони: про концесію, про ринок землі, про державну підтримку інвесторів, про бюро економічної безпеки. Ініційовано створення Ради з питань розвитку малого підприємництва, яка має розробити потужні рішення, що усунуть усі перешкоди малого бізнесу¹.

На жаль при цьому не окреслено, яким саме шляхом повинна здійснюватися трансформація українського підприємництва у сучасну модель інноваційного розвитку. Залишається очікувати «потужних рішень» новоутвореної (чергової) Ради.

Разом з тим дослідниками пропонуються багатоманітні шляхи переходу до інноваційного типу розвитку економіки і при цьому акцентується увага на ролі і значенні інноваційних технологій та інших досягнень науково-технічного прогресу і констатується що на початку 21-го століття інноваційні моделі економіки знаходяться лише на початкових стадіях впровадження цих досягнень у діяльність підприємств та організацій². Наведена точка зору у повній мірі актуальна і до економічних процесів в Україні.

На початку третього десятиліття 21 століття експерти одностайні у визначенні лідерів у галузі технічних інновацій (США, Китай, Індія), які діють у схожий спосіб забезпечення інноваційних процесів за рахунок: державної підтримки «НІОКР», податкових пільг, масштабної підтримки підприємств, які впроваджують новітні технології, формування кваліфікованого кадрового резерву, заходами з утриманням талановитих людей у своїх країнах, утворення і впровадження інноваційних проєктів привабливих для іноземних інвесторів³.

¹ З виступу Президента України В. Зеленського на Всеукраїнському форумі «Україна-30. Малий і середній бізнес та держава» (м. Київ, 18 березня 2021 р.). URL: <https://sluga-narodu.com/>.

² Галиева Г. Ф. Механизмы перехода на инновационный путь развития: монография. Москва: Креативная экономика, 2012. 160 с.

³ Карпушин К. Назад в будущее: что не так с инновациями в Украине. 2019. URL: <https://mind.ua/ru/openmind/20203744-nazad-v-budushchee-cto-ne-tak-s-innovaciyami-v-ukraine>.

У метою досягнення цих цілей і в Україні активізувався процес формування законодавчої бази з забезпечення розвитку інноваційної форми економіки зокрема за рахунок сприятливих умов для інвестицій. Так у лютому 2021 набрав чинності Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні»; згідно змін до Податкового кодексу з січня 2021 року впроваджуються пільги щодо оподаткування наукоємного сучасного обладнання.

Указом Президента України від 19 березня 2021 року №103/2021 з метою створення інвестиційним проектам розвитку міжнародного економічного співробітництва сприятливих умов створено Національний фонд інвестицій, а Кабінету міністрів України доручено унормувати його діяльність і утворити систему його органів.

22 лютого 2021 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до ст. 3 Закону України «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки», яким продовжено на 2021 рік (раніше – до 2020 року), чинні пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки в Україні, зокрема: фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі, та у галузі інформаційних телекомунікаційних технологій.

Достатньо оперативно приймаються і необхідні підзаконні акти. Все це свідчить про те, що нормативна база не є тормозом економічних реформ, а проблеми криються в неналежній виконавчій дисципліні, відсутності належної системи контролю за виконанням і неефективній роботі з організаційного забезпечення необхідних заходів, а у деяких випадках несвоечасністю «замовлень» на розробку і прийняття необхідних нормативних актів.

Роль інвестицій у інноваційному процесі достатньо повно з'ясована у сучасній літературі. Потребують опрацювання лише окремі аспекти з урахуванням міжнародного досвіду.

У міжнародному праві найбільш розповсюдженими є визначення національної інноваційної системи (НІС), як сукупності інститутів, які відносяться до державного і приватного секторів економіки, які

у системному взаємозв'язку забезпечують розробку, впровадження і розповсюдження інновацій у межах своїх держав¹. Виходячи з цього підходу дослідники національної інноваційної системи розвинутих держав світу виділяють у якості її основних компонентів

– науку, освіту, виробничу (підприємницьку) інфраструктуру, механізми трансферу технологій, систему фінансування цих структур².

Білоруські вчені національну інноваційну систему поділяють на чотири складові:

- виробничі підприємства, їх технологічне оснащення;
- університети та інші освітні заклади, що здійснюють підготовку і перепідготовку кадрів;
- НДІ, конструкторські бюро;
- Технопарки, бізнес-інкубатори, консалтингові фірми, фонди з впровадження передових технологій, лізингові фірми;
- Території з високою конкуренцією науково-технологічного потенціалу, особливі економічні зони³.

Погоджуючись з запропонованою структурою, слід зазначити, що вона виглядає неповною без включення до неї у якості самостійної складової – нормативно бази, яка забезпечує інноваційний розвиток у кожній державі і роль якої проаналізована вище.

Ґрунтовний аналіз стану формування національної інноваційної системи України здійснено українськими вченими ще у 2015 році⁴.

¹ Русак Е. С., Воронин С. М. Сравнительный анализ национальных инновационных систем. *Вестник Московского университета имени С. Ю. Витте. Сер. Экономика и управления*. 2014. №1(7). С. 50–55. URL: <https://vestnik-muiiv.ru/article/sravnitelnyy-analiz-natsionalnykh-innovatsionnykh-sistem/>.

² Петровский А. Б., Проничкин С. В., Стернин М. Ю., Шепелёв Г. И. Национальные инновационные системы стран Западной Европы: характеристики, особенности, пути развития. *Экономика. Информатика*. 2018. Т. 45. № 3. 11 с. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalnye-innovatsionnye-sistemy-stran-zapadnoy-evropy-harakteristiki-osobennosti-puti-razvitiya>.

³ Шиплов В. Н. Крюков Л. М. Инновационное развитие экономики Беларуси: движущие силы и национальные приоритеты. Минск: БГЭУ, 2014. №2. С. 21–23.

⁴ Андрощук Г. О., Давимука С. А., Федулова Л. І. Національні інноваційні системи: еволюція, детермінанти результативності: монографія. Київ: Парлам.

Після цього протягом п'яти років тривав процес удосконалення національної доктрини інноваційної моделі економічного розвитку. Значна кількість досліджень була зосереджена на формуванні спеціальних економічних зон, проблемах технопарків, бізнес-інкубаторів та ін.

Науковцями НДІ ПЗІР НАПрН України неодноразово зверталася увага на недосконалість законодавчої бази України в сфері інноваційного розвитку і відсутність чіткого визначення поняття «стартапів» та їх місця в національній економіці держави¹.

Приділялась належна увага і загальним проблемам формування інноваційної системи в Україні. Як слушно зазначалося – «нові технології відкритої науки і вільного доступу до інновацій є визначальними для розробки національної інноваційної системи»².

Не дивлячись на значну емпіричну базу на сьогоднішній день відсутні підстави стверджувати про побудову в Україні сталої моделі інноваційної економіки, яка б відповідала усім стандартам правової держави.

Визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики є конституційним обов'язком Верховної Ради України (пункт 4 частини 1 статті 85 Конституції України). У свою чергу Кабінет Міністрів України забезпечує економічну самостійність України (пункт 1 статті 116 КУ) та розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, наукового, технічного розвитку України (пункт 4, статті 116 КУ).

Виходячи з конституційних положень державна інноваційна політика визначається як окремий напрямок економічної політики держави, в рамках якої розробляється та реалізується комплексна система заходів державного регулювання для стимулювання, планування, управління, підтримання та контролю за інноваційними про-

вид-во, 2015. 512 с.

¹ Карбовська К. А. Окремі питання правового забезпечення функціонування стартапів. *Право та інновації*. 2018. №4 (24). С. 7–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2018_4_3.

² Шаповалова О. В., Шевченко Л. С., Стріжкова А. В. та ін. *Правове забезпечення віртуалізації інфраструктури національної економіки України: монографія*. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. 184 с.

цесами, що мають місце в науково-технічній, виробничій та інших сферах соціально-економічного життя країни¹.

Це стало визначення, на підставі аналізу процесу організації підприємництва на регіональному рівні доцільно доповнити ознаками: активізації ролі держави у спрямування інвестиційних потоків на забезпечення науково-технологічних нововведень у пріоритетні галузі, належне їх бюджетне фінансування та дієвий контроль.

Координацію зусиль державних органів у цих напрямках повинні забезпечити конкретні плани по використанню «Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року №526-р у разі належного виконання якої очікується: збільшення кількості фізичних осіб та суб'єктів господарювання, що займаються винахідництвом, прикладними дослідженнями та науково-технічними розробками, зростання частки малих підприємств, що займаються інноваціями; збільшення надходжень у бюджет від продажу об'єктів інтелектуальної власності.

Протягом 2013-2021 років в Україні схвалено близько 50-ти стратегічних документів галузевого рівня, що стосуються розвитку інновацій у різних сферах. Суттєвим їх недоліком є їх неузгодженість не тільки між собою, а й з положеннями загальнодержавних стратегій, а також відсутність належного фінансування запланованих заходів.

Як зазначається у Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності, сучасна «українська держава має дуже обмежену фінансову та інституційну спроможність. Тому наявні ресурси і потенціал доцільно зосередити на підтримці наукових досліджень, які є однією з основ інноваційного потенціалу, та створенні ефективної інфраструктури, яка сприятиме перетворенню результатів досліджень у продукти, придатні до комерціалізації»².

¹ Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави: монографія. Харків: Вид-во «ФІНН», 2008. 424 с.

² Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: схв. розпорядженням КМУ від 10 липня 2019 р. № 526. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.

Виходячи з цієї офіційної позиції виконавчої влади, маємо замкнене коло: інноваційний процес є малоефективним із-за відсутності пристойного фінансування, а економіка зубожила тому, що не є інноваційною.

Скеровуючи зусилля на «розрив» цього кола, слід мати на увазі, що розробники стратегій економічного розвитку враховували базовий спеціальний закон, який ще у 2002 року визначає «правові, економічні та організаційні заходи державного регулювання інноваційної діяльності в Україні і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом»¹.

Закон пройшов випробування часом, корективи, які в нього вносились, враховували запити правозастовувачів; аналіз практики його застосування не виключає зауважень, які є суттєвими перепонами на шляху побудови інноваційної моделі національної економіки.

У якості застереження слід звернути увагу на необхідність відрізнити терміни: «національна інноваційна система» і «інноваційна модель національної економіки». В чисельних публікаціях існує однастайність у класифікації моделей НІС на: Євроатлантичну (Велика Британія, Німеччина, Франція та ін.), східноазійську (Південна Корея, Японія), альтернативну (Португалія, Турція, Чілі) та модель потрійної спіралі (США)². і повна відсутність однастайності у розкритті змісту наведених термінів.

Системні аналізи українських фахівців^{3, 4} дають підстави віднесення національної інноваційної системи в Україні до змішаного типу

¹ Про інноваційну діяльність: Закон України від 04 липня 2002 р. №40-IV. Преамбула. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.

² Андрюшкевич О., Денисова И. Модели формирования национальных инновационных систем. *Капитал страны. Федеральное интернет-издание*. 2013. №34. URL: https://kapital-rus.ru/articles/article/modeli_formirovaniya_nacionalnyh_innovacionnyh_sistem/.

³ Кузнецова И. С. Анализ моделей инновационных систем. *Наука та інновації*. 2006. Т.2. №3. С. 118–126. URL: https://scinn.org.ua/sites/default/files/pdf/2006/N3/3_06_118.pdf.

⁴ Інноваційний розвиток економіки: модель, системи управління, державна політика. Київ: «Основа», 2005. 552 с.

і наголосити на тому, що інноваційна система країни (вищі навчальні заклади, НДІ, інфраструктури інноватики тощо) є структурними елементами, які забезпечують народження і «життя» інновацій у державі.

Роль і місце підприємництва в інноваційній моделі економіки.

Для того, щоб сформулювати повне поняття інноваційної моделі економіки України і навести ключові її складові, необхідно вдатися до додаткового аналізу ролі підприємництва, його стану і шляхів підвищення ефективності цієї важливої складової в економічному розвитку кожної держави.

Статтею 42 Господарського кодексу України дається визначення підприємництва, як самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик господарської діяльності, яка здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів і отриманні прибутку.

Виходячи з того, що підприємництво здійснюється на колективній чи індивідуальній основі, слушним є висновок, що за своєю природою форма підприємницької діяльності є певною моделлю на підставі якої здійснюється процес господарювання¹.

Свого часу ученими зверталась увага на те, що конституційне право на підприємницьку діяльність є не тільки елементом правового механізму функціонування ринкової економіки, але і складовою правового господарського порядку, який формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів².

¹ Борисов І. В. Організаційно-правові форми господарюючих суб'єктів як інструмент забезпечення підприємницької діяльності. *Право та інновації*. 2019. №4 (28). С. 27–33. URL: <http://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/582>.

² Задихайло Д. В. Зміст права на підприємницьку діяльність в аспекті економічних прав громадянина. *Формування європейського правового простору: історія і сучасність*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 травня, 2011 р.). Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2011. 235 с. С. 122–124.

Порівняння публікацій теперішнього часу зі змістом статей на етапі набуття державного суверенітету¹ пересвідчує не тільки у їх більшій критичності, а й суттєвих результатах у формуванні підприємництва (малого і середнього) як самостійного укладу економіки.

Безумовно практичні виступи повинні стимулювати роботу з усунення недоліків і виконувати просвітницьку роль у разі їх аргументованості і підкріплення конкретними фактами. Зокрема це стосується пропозиції «чесно і ясно роз'яснити суспільству і кожному його члену, що Україна живе по законам капіталістичного виробництва. А це означає, що суспільство розділено на власників засобів виробництва і працівників в основній масі позбавлених власності на засоби виробництва, відсторонених від матеріально-технічної бази і виробництва і держава являється виразником і захисником інтересів «власність існуючого класу»². Не вдаючись в оцінку обґрунтованості цієї точки зору доцільно порівняти з прикладом більш сталої моделі підприємництва. Так, у Німеччині виділяється в економіці роль середнього класу. До нього відносять більш 99% усіх підприємств у країні і звертається увага, що в них створено 60% робочих місць і забезпечується 56% валового продукту. Уряд Німеччини ставиться до малого і середнього бізнесу як до «станового хребта німецького господарювання»³.

Досягнення показників цього рівня можна рекомендувати у якості орієнтирів до розвитку підприємництва в Україні. Повне підґрунтя для розвитку національної моделі підприємництва на засадах міжнародних стандартів повинні були утворити результати реалізації положень Стратегії сталого розвитку «Україна-2020»⁴.

¹ Селіванов В. Підприємництво в Україні: проблеми становлення та перспективи розвитку. *Право України*. 1995. № 7. С. 16–23.

² Булеев И. П. Брюховецкая Н. Е. Социально-экономические проблемы экономики Украины на современном этапе её развития. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 1. С. 11–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2018_1_4.

³ Федоров В. Германия: в окружении проблем. *Современная Европа*. 2020. №2. С. 33–44. URL: <http://www.sov-europe.ru/images/pdf/2020/2-2020/4.pdf>.

⁴ Стратегія сталого розвитку «Україна 2020»: затв. Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.

У «Стратегії-2020» вектором «Розвиток країни» передбачались реформи безпосередньо стосовно підприємництва: податкова реформа, дерегуляція і розвиток підприємництва, розвиток малого і середнього бізнесу. Крім того окремі складові з цієї сфери пропонувалось здійснити у процесі реалізації інших напрямків економічних перетворень.

Вектори «розвитку» повинні бути забезпечитись: створенням сприятливого середовища для ведення бізнесу, розвитком малого і середнього підприємництва, залученням інвестицій, спрощенням міжнародної торгівлі та підвищенням ефективності ринку праці. Для досягнення цих цілей планувалось скоротити кількість документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності скасувати регуляторні акти, які ускладнюють ведення підприємницької діяльності, скоротити кількість органів державного контролю, забезпечити надання послуг для громадян і бізнесу в електронному вигляді (пункт 6). Звучало дуже привабливо і не викликало якихось протестних заперечень. На відміну від Розділу 4 «Стратегічні індикатори реалізації Стратегії», який містить 25 пунктів. Один утопічніше другого. Чого варті, зокрема, проекти підвищити валовий внутрішній продукт на одну особу до 16 000 доларів США (пункт 4), та під час участі у XXXII літніх Олімпійських іграх завоювати щонайменше 35 медалей, тощо.

Подібні нереалістичні стратегічні плани підривають довіру до діяльності влади і утворюють передумови для хронічних невиконань важливо необхідних державних заходів.

У 21 столітті параметри світової економіки формуються і корегуються на щорічних форумах провідними економістами, політиками і менеджерами сучасності. Зокрема, Давоський форум 2021 року констатувавши на майбутнє «Велике переазантаження» за рахунок реалізації трьох тенденцій. Першої – закріплення Китаю у ролі лідера світової економіки за рахунок застосування штучного інтелекту і впровадження цифрової валюти, що в епоху глобалізації призведе до коригування потоків капіталу, тощо. Друга – посилення ролі «зеленої» економіки і політики орієнтованої на попередження змін клімату.

А третьою тенденцією визначено – поглиблення міжнародного співробітництва за рахунок безконфліктного співінвестування країн і стабільного розвитку світової економіки¹.

Оскільки рішення нового Давосу приймалось одночасно з коригуванням економічного курсу в Україні безпосереднього розвитку у національній програмі ці тенденції не отримали.

У «Національній економічній стратегії на період до 2030 року» важливе місце відведено формуванню стратегічного курсу на розвиток в Україні підприємництва. При цьому визначені основні стратегічні цілі і поставлені конкретні завдання позитивні результати у виконанні яких мають забезпечити економічний розвиток у цій сфері.

Станом на 2020-й рік через недостатній розвиток інноваційних компаній та низький рівень сприйняття актуальних ідей Україна за цим показником займає лише 73 місце у світі.

За останні 25 років відбувся спад економіки України на 60% від рівня обсягу випуску продукції 1991 року, що змістило країну з 10 місця в Європі на останнє.

Більш детальні підсумки реалізації окремих аспектів української «інноваційної стратегії» здійснено науковцями². При цьому черговий раз наголошено на ключовому характері інноваційних процесів, так і підприємстві.

Тому не випадково серед п'яти напрямів реалізації стратегічних цілей ключове місце приділяється «стимулюванню розвитку інновацій». Досягнення цієї мети автори «Стратегії – 2030» планують забезпечити за рахунок:

- Розвитку стартапів, як одного з елементів національної інноваційної системи;
- Учасі підприємців у процесі обміну досвідом між інноваційними центрами;

¹ Экономическая политика. Об итогах Давосского форума. 2021. URL: <https://icss.ru/ekonomicheskaya-politika/globalnaya-povestka/davos-forum>.

² Дзюба О., Шевченко О. Економіко-правовий аналіз «Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року». *Економіка і суспільство*. 2021. №23. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-14>.

- Узгодження мережевої роботи існуючих організацій підтримки бізнесу;
- Збільшення обсягів венчурного фінансування українських стартапів з 510 млн, доларів США – до 5 млрд. доларів США.

При цьому у «Стратегії – 2030» наголошується, що захист прав інтелектуальної власності є важливою передумовою для становлення підприємництва, розвитку економіки інноваційним шляхом у процесі цифровізації суспільства (с. 37). Важливість цього аспекту зумовлена тим, що низький рівень цифрових інфраструктур стримує взагалі розвиток цифрової економіки в Україні.

Не дивлячись на наявність спеціальної програми, термін дії якої завершився у 2020 році¹, відсутнього прориву з насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами та системами з налагодженням електронно-комунікаційного обміну між ними, досягти не вдалось.

На деякі причини провалу процесів віртуалізації вказувалось ученими НДІ ПЗІР НАПрН України. З урахуванням досвіду розпочатих процесів доцільно було б дію основних положень названої концепції продовжити на 3-4 роки і вжити необхідних заходів щодо її фінансового забезпечення.

У якості першочергового завдання постає необхідність узгодження положень «Стратегії – 2030» з прийнятою ще у 2019 році «Стратегією розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року»².

На особливості правового унормування цим стратегічним актом також зверталася увага науковцями НДІ ПЗІР НАПрН України³. За-

¹ Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: затв. розпорядженням КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.

² Про затвердження Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: розпорядження КМУ від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.

³ Подрез-Ряполова І. В. Сучасний стан реалізації регіональної інноваційної політики в Україні. *Право та інновації*. 2019. № 4 (28). С. 15–20. URL: <http://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/580>.

лишається зіставити положення, ті що дублюються у цих документах, так і ті, що є доповнюючими одне одним.

У першу чергу звертає на себе увагу детальний (розгалужений) аналіз стану інноваційної діяльності в Україні, що міститься у «інноваційній стратегії» та конкретні визначення напрямів і способів розв'язання проблем. Зокрема шляхом: створення сприятливого нормативно-правового поля для суб'єктів господарювання, що проводять інвестиційну діяльність, розвитку інноваційної інфраструктури, методично-консалтингового забезпечення, тощо.

Узагальнюючи наведений спектр наукових позицій слід підтримати висновок про те, що в Україні сформувалась стала позиція під інноваційним підприємством розуміти процес створення нових товарів і технологій за допомогою практичного використання ідей та винаходів. З виділенням при цьому трьох основних моделей інноваційного підприємництва:

На основі внутрішньої організації;

На основі зовнішньої організації (за допомогою контрактів);

На основі зовнішньої організації (за рахунок заснування дочірніх венчурних фірм.

Свобода підприємництва як резерв інтенсифікації інноваційних процесів у економіці. Євроінтеграційний процес України потребує забезпечення у країні реальної дії принципу свободи підприємництва, що зокрема повинно відбуватись за рахунок імплементації у національне законодавство стандартів ведення малого і середнього бізнесу. Хартією засадничих прав Європейського Союзу затвердженою 7 грудня 2000 року, визнано свободу проводити підприємницьку діяльність згідно з правом Союзу та національним законодавством і звичаями (ст. 16).

Конституція України закріпила курс на економічну багатоманітність (ст. 15) також задекларувала право кожного на підприємницьку діяльність не заборонену законом (частина 1 статті 42). Тим самим були сформовані конституційні засади до багатогранної ринкової економіки.

Задекларований Основним Законом України і розвинутий кодексами і нормами спеціальних законів принцип свободи ведення під-

приемницької діяльності у тій чи іншій формі реалізовується на стадіях: утворення, організації роботи, управління і звітності, отримання результатів, припинення підприємницької діяльності.

Дією цього принципу додатково забезпечується досягнення головної мети підприємництва – отримання прибутків та досягнення результатів передбачених статутними документами та іншими локальними нормативними актами.

Конституційні засади підприємництва розвинуті Цивільним Кодексом України, зокрема пунктом 4 частини 1 статті 3 у якому закріплена «свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом» та положеннями статті 627 ЦК України, які деталізують складові вільного вибору виду та конкретних умов підприємницької діяльності.

Свого часу базовий закон заклав передумови для трансформації малого і середнього підприємництва у ринкову модель економіки, визначивши підприємництво, як самостійну ініціативу, систематичну, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку (ст. 1). Крім того встановивши перелік об'єктів підприємницької діяльності та детально регламентувавши обмеження у здійсненні цієї діяльності¹. За період дії цього спеціального закону в нього більше 50-ти разів вносились зміни і доповнення. Разом з тим практика його застосування дала можливість науці господарського права сформулювати систему принципів підприємництва виділивши серед головних: свободу підприємницької діяльності, юридичне рівноправ'я усіх форм власності, свободу договору, свободу конкуренції, законність та державне регулювання підприємництва.

Спираючись на результати наукових досліджень законодавці України у ст. 44 Господарського кодексу України закріпили перелік принципів підприємницької діяльності з більшою деталізацією і акцентацією на окремі аспекти господарювання. Фактично диспозиція цієї статті деталізує окремі компоненти принципу свободи веден-

¹ Про підприємництво: Закон України від 07.02.1991 № 698-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>.

ня підприємницької діяльності і задекларованого приписами частини 1 ст. 43 ГК України у наступній редакції: «підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь яку підприємницьку діяльність «не заборонену законом».

Важливу правову гарантію містить частина 3 цієї статті встановлюючи, що перелік видів діяльності, підприємництво в яких забороняється, встановлюється законом. Це означає, що будь-які організаційно-розпорядчі чи підзаконні нормативні акти не можуть обмежити права підприємців.

Окремі аспекти підприємництва розвинуті в законах: про власність, про банки і банківську діяльність, про банкрутство, про податки і збори, про антимонопольне законодавство та ін.

Відчутну роль у становленні підприємництва відіграли також: закон України про національну програму розвитку малого підприємництва¹ та Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» 2000 року, що діяв до прийняття нового закону «Про розвиток і державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012 р., який чітко розмежував суб'єктів малого і середнього підприємництва, закріпив основні напрями державної політики у цій сфері; заклав передумови для утворення системи органів, які мають забезпечувати розвиток малого і середнього підприємництва. А головне, вперше на законодавчому рівні було детально регламентовано механізми державної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва у сфері інновацій, науки і промислового виробництва (ст. 20)².

З метою опрацювання пропозицій з удосконалення національного законодавства, яке забезпечує дію принципу свободи ведення підприємництва доцільно звернутися до аналізу міжнародної практики його застосування та базових директивних документів з цього приводу.

¹ Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Закон України від 21 грудня 2000 р. № 2157-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text>.

² Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>.

Узагальнені орієнтири щодо розвитку національних моделей економік країн Європейського Союзу у 1984–2020 роках коригувалися рамковими програмами з досліджень і технологічного розвитку, які приймалися на чотири роки і виконували функцію інструменту з підтримки міжнародного співробітництва у інноваційній сфері. Дослідники відзначають дієвість рамкової програми з наукових досліджень і інновацій «Горизонт-2020» і акцентують увагу на ґрунтовність підходів у розробці нової довгострокової стратегії «Європа-2030» та дев'ятої ринкової програми у якій увага приділяється впровадженню у сфері підприємництва технологій цифровізації і штучного інтелекту¹. Корисними у цьому контексті є компаративістські дослідження стану розвитку малого і середнього бізнесу у різних моделях світової економіки з детальними порівняльними аналізами процесів з забезпечення підприємництва в окремих країнах².

Європейська хартія малих підприємств від 20.06.2000 року визнає малі підприємства – основною європейської економіки і вказує на те, що ці підприємства «повинні розглядатись як одна з основних рушійних сил інновацій, зайнятості, а також соціальної та локальної інтеграції до Європи, тому із цієї причини потрібно створити найсприятливіше середовище для малого бізнесу та підприємництва». Ну і головне Хартією визначені 10 напрямів діяльності, які мають враховуватись не тільки країнами Європейського Союзу, а й країнами прагнучими до Євроінтеграції:

1. Навчання та професійна підготовка для підприємництва.
2. Дешевше та швидше відкриття нової компанії.
3. Удосконалення законодавства та регулювання.
4. Наявність кваліфікації.
5. Поліпшення доступу в режимі он-лайн.
6. Більша вигода від єдиного ринку.

¹ Ибрагимова К.А. Европа 2030: Рамочная программа Европейского Союза по исследованиям и технологическому развитию. Обзоратель-Observer. 2017. №11. С. 50–61.

² Малый и средний бизнес в экономике зарубежных стран. Москва: Изд-во РЭУ им. Г. В. Плеханова, 2018. 104 с.

7. Оподаткування та фінансові питання.
8. Посилення технологічного потенціалу малих підприємств.
9. Успішні моделі електронного бізнесу та найліпша підтримка малого бізнесу.
10. Міцніше та ефективніше представлення інтересів малих підприємств в ЄС та на національному рівні¹.

Хартія була прийнята урядами-держав Європейського Союзу і біля 40 держав приєдналися до неї заявивши про підтримку її принципів. З метою її «запуску» в Україні окрім президентського указу через чотири роки було прийнято і відповідне урядове рішення². Відповідно до цього рішення уряд зобов'язався забезпечити свободу доступу малих підприємств до внутрішнього ринку, науковим досягненням і технологіям актуальним для малого підприємництва та вжити заходи з покращення системи фінансування галузі. Доречно зазначити, що більшість з десяти наведених напрямів безпосередньо або опосередковано стосуються свободи підприємницької діяльності.

Найавторитетнішим міжнародним дослідженням щодо ведення бізнесу [Doing Business] періодично встановлюється рейтинг держав світу відносно свободи підприємництва з одночасною оцінкою стану регулювання у тому числі малих і середніх підприємств. Оцінка формується по середньоарифметичному показнику десяти контрольних індикаторів: процесу реєстрації підприємств, механізму підключення до енергопостачання, процесу реєстрації власності, системи кредитування, «гуманності» податкових механізмів, ступеня захисту інвесторів та інш. В експертному оцінюванні за підсумками 2019 року Україна серед 190 країн займає 64 місце³.

¹ Європейська хартія малих підприємств: Міжнародний документ від 19.06.2000 № 994_860. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_860#Text.

² Про запровадження в Україні принципів Європейської Хартії для малих підприємств: постанова КМУ від 02.07.2008 № 587. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/142745054>.

³ Рейтинг держав світу з індексу ведення бізнесу. Дослідження аналітичної групи Всесвітнього банку (The World Group) станом на 11.11.2020. URL: <https://russian.doingbusiness.org/ru/doingbusiness>.

«Свобода ведення бізнесу полягає в тому щоб забезпечити процвітання індивідуальних устремлінь, заохочення підприємництва та інновацій; закладає передумови для соціального і економічного розвитку». З цього починається звіт іншої авторитетної європейської агенції (FRA) за підсумками багаторічного дослідження стану забезпечення свободи підприємництва у 28 країнах Європейського Союзу.

Далі у звіті підкреслюється, що «свобода ведення бізнесу» не є абсолютним правом (абз. 1 ст. 52 Хартії) і цей принцип має бути збалансованим з іншими правами, закріпленими на нормативному рівні (с. 21). Це означає, що у цій сфері припустимим є законне обмеження обсягу цих прав. Законодавчі і адміністративні обмеження свободи ведення бізнесу на національному рівні можуть бути впроваджені в окремих сферах у першу чергу шляхом ліцензування різноманітних видів діяльності, а також щодо окремих професій¹.

У спеціальному (новому) законі України зазначається, що ліцензування є засобом державного регулювання здійснення господарської діяльності з метою забезпечення єдиної державної ролі захисту економічних, соціальних інтересів держави, суспільства і окремих споживачів. У статті другій закону проголошується, що саме цим актом встановлюється виключний перелік «видів господарської діяльності», що підлягають ліцензуванню» у відповідності з цим або іншими законами².

Як відомо цей законодавчий акт прийнято на заміну закону № 1775-III від 01 червня 2000 р. і за нетривалий час дії у нього біля тридцяти разів вносились зміни. Не дивлячись на це існуючи механізм ліцензування залишаються обтяжливими, особливо для малих підприємств.

Академічна наука загальними причинами, що стримують розвиток підприємницької діяльності в Україні визнала:

¹ Freedom to conduct a business: exploring the dimensions of a fundamental right. FRA European Union Agency for Fundamental Rights. Luxembourg. Publications Office of the European Union. 2015. 66 с. URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/freedom-conduct-business-exploring-dimensions-fundamental-right>.

² Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 09.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>.

- 1) Податкову систему;
 - 2) Зарегульованість поточної підприємницької діяльності;
 - 3) Відсутність стимулюючих правових умов для розвитку малого підприємництва;
 - 4) Нестабільність інноваційного законодавства та брак державних коштів на інноваційну діяльність¹;
- Здійснений системний аналіз дає підстави доповнити наведений перелік наступними пунктами:
- 5) Недосконалість розробленості теоретичних засад підприємництва у науковій доктрині побудови моделі економічного розвитку України;
 - 6) Відсутність дієвого контролю за виконанням стратегічних планів реформування підприємництва;
 - 7) Обтяжливі механізми ліцензування окремих видів підприємництва;
 - 8) Нерозвиненість бізнес-ангельських інвестицій у мале та середнє підприємництво.

Загальні висновки, напрямки подальших досліджень і пропозиції. В Україні наукове доктринальне забезпечення і стратегічне планування удосконалення національної інноваційної моделі економічного розвитку є достатнім підґрунтям для модернізації чинного законодавства у цій сфері.

У свою чергу діюча нормативно-правова база підприємництва після періодичних коригувань здатна забезпечити реалізацію відповідних положень офіційних наукових доктрин і виконання реалістичних пунктів «Національної економічної стратегії на період до 2030 року».

Разом з тим:

– Ні «Стратегія – 2030», ні офіційна наукова доктрина не містять навіть спроби встановити конкретні причини провалу попередніх економічних реформ у країні;

¹ Правова система України: історія, стан та перспектива: у 5 томах. Харків: Право, 2008. Т. 4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / за ред. Ю. С. Шемшученко. 480 с.

– Кабінетом Міністрів України не впроваджена система моніторингу та дієвого контролю за виконанням стратегічних планів розвитку економіки;

– Національна модель підприємництва формується безсистемно з застосуванням вибіркового запозичення міжнародного досвіду і без чіткого визначення ролі і місця в інноваційній системі економіки;

Порівняльний аналіз офіційної наукової доктрини свідчить про те, що значна кількість її положень не врахована розробниками і суб'єктами затвердження «Стратегії – 2030».

З метою підвищення ефективності побудови моделі подальшого економічного розвитку необхідно:

– Впровадження механізмів розробки і затвердження «суспільного договору», передбаченою «Стратегією – 2030» та розширеному громадському форумі представників влади, територіальних громад; підприємців, галузевої науки. З тим щоб його рішення щодо удосконалення шляхів економічного розвитку не були черговою декларацією, а мали характер обов'язковий до виконання;

– З метою реалізації положень «Доктрини – 2030» щодо розробки нормативно-правових змін з удосконалення підприємницької діяльності необхідно організувати вивчення пропозицій малого і середнього підприємництва;

– Для отримання очікуваного ефекту від впровадження у процесі розбудови економічної моделі принципу верховенства права провести додаткові дослідження і запропонувати конкретні механізми його застосування в економіці.

– Розробити пропозиції до проектів спеціальних законодавчих актів щодо: монополізації, деолігархізації, детінізації в економіці. Інакше це положення «Стратегія 2030» залишаться черговою декларацією.

У зв'язку з тим, що дані висновки і пропозиції є результатами узагальнення точок зору (позиції) біля 100 авторитарних фахівців у галузі правової економіки є сподівання що їх врахування у процесі коригування курсу економічних реформ будуть сприяти «посиланню позицій України на світовий та регіональний арені, що сприятиме підвищенню рівня добробуту населення – головній меті державної політики».